

MARKSİST DEVLET TEORİSİ EKSENİNDE İKTİDAR VE HEGEMONYA İLİŞKİLERİ VE KENTSEL MEKÂNA YÖNELİK YANSIMALARI*

Emre EZGİN¹

Özet

Çalışmanın amacı, Marksist devlet, iktidar ve hegemonya ilişkileri kuramı ekseninde, devletin meşruiyet gereksinimini ve iktidarın hegemonik uygulamalarının sınıfsal ve mekânsal müdahalelerini ve bu müdahaleler ekseninde muhtemel karşı hegemonik ivmelenmeleri tartışmaktır. Bu bağlamda, egemen sınıfların, devletin politik fonksiyonları aracılığıyla oluşturduğu hegemonik tahakkümün, kentsel mekanda metalaştırma ve mülksüzleştirme biçiminde tezahürlerine dair ilişkisel çıkarımlarda bulunmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent, metalaştırma, mülksüzleştirme, sınıf, devlet, hegemonya, iktidar.

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE GOVERNMENT AND THE HEGEMONY IN THE CONTEXT OF THE MARXIST STATE THEORY AND ITS REFLECTIONS ON THE URBAN SPACE

Abstract

The aim of this study was to discuss the government and the hegemony, the legitimation needs of the state, the class and space-related interventions by the hegemonic practices of the government, and the possible opposing hegemonic movements that begin in response to those interventions in line with the Marxist theory of the state. Therefore, we aimed to draw relational inferences about the hegemonic domination of the ruling classes that is enforced through political functions of the state, which translate into commoditization and dispossession.

Keywords: City, commoditization, dispossession, class, state, hegemony, power.

* Bu çalışma, yazarın İstanbul Üniversitesi'nde 20.06.2018 tarihinde savunulan "Gezi Parkı Eylemliliğinin İdeolojik Arka Planına Dair Eleştirel Bir Analiz: Sınıfsal Bir İsyanın Kente Hak Talebi Ekseninde Politik Yansımaları" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Dr. Emre Ezgin, Serbest Araştırmacı. mr.ezgin@gmail.com

GİRİŞ

Toplum nezdinde meşruiyetini koruma gibi bir misyonla hareket etme zorunluluğu olan devlet, sınıfsal antagonizmalar ekseninde, egemen sınıfların çıkarlarıyla örtüşecek bir biçimde üst-belirlenen fonksiyonların hegemonik ve ideolojik unsurlarını özgül bir biçimde yorumlayıp uygulamaktadır. Bununla birlikte, meşruiyetini sağlamak için sınıfsal çatışmaları dengeleyen ve sınıflara eşit mesafede yaklaşan adil bir yöneten pozisyonunu korumaya odaklanmaktadır. Söz konusu odaklanma süreci, iktidar eliyle oluşturulan tahakkümün sınıfsal antagonizmaları keskinleştirmekle birlikte iktidarın egemen sınıfa dair pozisyonunu belirginleştirirken, meşruiyetini yitirmesine neden olmaktadır.

Egemen sınıfların devlet eliyle kurduğu hegemonyanın kentsel mekanda metalaştırma ve mülksüzleştirme biçiminde yansımaları, meşruiyetini yitirdiği ölçüde, kente hak talebiyle sınıfsal bir düzlemde bir araya gelen kaybedenler kitlesinin, karşı hegemonik bir yaklaşımla oluşturduğu toplumsal hareketlerin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Neoliberal kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde gerçekleşen mekânsal yeniden üretim sürecinin, sınıfsal antagonizmaları ve kentsel-mekânsal farkındalıkları belirginleştirdiği ölçüde, kentsel toplumsal hareketlerin küresel ölçekte yaygınlaşmasına ve devrimci potansiyellerinin ivmelenmesine neden olmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, devlet, iktidar ve hegemonya ilişkileri Marksist düzlemde kuramsal açıdan ele alınarak, devletin politik fonksiyonlarının üst belirlenen biçimlerinin, egemen sınıfların oluşturduğu tahakkümün devamlılığını sağlamaya yönelik işlevselliği tartışılacaktır. Bu bağlamda, devletin meşruiyet gereksinimi, hegemonyanın sınıfsal ve mekânsal tezahürleri ve karşı hegemonik mücadelelere dair teorik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Marksist iktidar ve hegemonya kuramından yola çıkılarak, egemen sınıfların, devletin politik fonksiyonları aracılığıyla kurguladığı hegemonik ilişkilerin kentsel mekânın metalaştırılması ve mülksüzleştirilmesi ekseninde yansımaları Haussmann örneği üzerinden vurgulanmaya çalışılacaktır.

Sonuç bölümünde ise, iktidar ve hegemonya ilişkileri ekseninde gerçekleşen meşruiyet sorunlarının, kentsel toplumsal hareketlerin oluşumuna zemin hazırlayan unsurlarla ilişkiselliğine dair çıkarımlarda bulunulmaya çalışılacaktır.

1.Devlet, İktidar ve Hegemonya İlişkileri

"Her sınıf mücadelesi politik bir mücadeledir ve sınıf mücadelesi tarihin bir motorudur" (Marx ve Engels, 2007: 46). Marx ve Engels' in Komünist Manifesto' da vurguladığı bu önerme, politika sorununun tarih sorununa bağlı olduğunu ifade eder. Poulantzas' a göre, bu tarihselci yaklaşım her ne kadar son kertede bizi Hegelci bir tarih okumasına yöneltme tehlikesi içerse de, sınıf mücadelesini ve iktidar ilişkilerini doğru okumak için anti-tarihselci bir konumda ilerlemek gerekmektedir (Poulantzas, 2014: 38-39).

Marksist literatürde, politik mücadele, ekonomik mücadeleden ayrı olarak ele alınmakla birlikte, politik pratiğin nesnesinin şimdiki an olduğu ve temel hedefinin devletin politik yapılarına sahip olduğu ölçüde bir formasyonun ünitesinin dönüşümlerini ürettiği ya da üniteyi koruduğu vurgulanır (Poulantzas, 2014: 44). Bu bağlamda Marx' a göre, "işçi sınıfının siyasi hareketinin nihai amacı siyasi iktidarın alınması olacaktır ve elbette ki, bunun için daha önceden belli bir gelişim düzeyine ulaşmış, bizzat iktisadi savaşlarda oluşmuş ve büyümüş bir işçi sınıfı örgütü gerekir" (Marx, 1999: 83-84). Devlet iktidarı, sınıf mücadelesinin kendi özgüllüğünün bir sonucu olarak olduğu için, Lenin' in ifade ettiği üzere, "neden her devrimin temel sorunu, devletteki iktidar sorunudur?" sorusunun yaslandığı temel dayanak noktası bu özgüllük ilişkisi içinde netleşmektedir.

Devlet, meşruiyetini koruduğu ölçüde sınıfsal antagonizmaların belirginleşmesine izin vermemekle birlikte, kapitalist yeniden üretim ilişkilerinin devamlılığının sağlanmasını, mekânın metalaştırılmasına yönelik hegemonik müdahalelerin kanıksanmasını, esnekleştirilerek güvencesizleştirilen emeğin sömürülmesini sürdürülebilir bir konuma getirmektedir. Olası bir

meşruiyet kaybının yol açacağı karşı hegemonik ekseninde toplumsal hareketlerin ivmelenmesi ihtimali nedeniyle, devletin meşruiyetini koruması elzem hale gelmektedir.

1.1.Devlet ve Meşruiyet İlişkisi

Toplumsal hareketlerin oluşumuna zemin hazırlayan unsurlar arasında sınıfsal antagonizmaların yer alması halinde, söz konusu sınıfları bir denge gözeterek kontrol altına almaya çalışan devletin, meşruiyetini özgül politik ilişkileri çerçevesinde sağlamaya yönelik konumlanması, söz konusu hareketlerin oluşumuna yönelik önemli ipuçları verebilir.

Sınıfsal antagonizmaların iktidar ilişkileri çerçevesinde yansımaları, devlete atfedilen önemi artırmaktadır. Bu iktidar ilişkilerinin şekillenmesinde önemli pay sahibi olan devletin rolünün ne olduğuna dair bir parantez açmamız gerekiyor. Engels' e göre, devlet, alışılmış politik sistemin ötesinde, kompleks bir ünitenin düzeylerinin tutunumu anlamında ele alınmalıdır. Bir başka ifadeyle, sınıf tabanlı gelişen toplumsal mücadelelerinin odağında devletin olmasının temel nedeni, karşıt ekonomik çıkarları olan sınıfların çatışmasını hafifletmek ve "düzen" sınırları içinde tutmak zorunda olan bir güce duyulan ihtiyaç olarak devletin ön plana çıkmasıdır. Bu güç, toplumdan çıkmakla birlikte, zamanla toplumun üzerinde konumlanan ve yabancılaşan bir yapıya bürünmektedir. Devletin üstlendiği bu dengeleyici süreç, aslında egemen sınıfların lehine bir konum almakla birlikte, tüm sınıflara eşit mesafede olduğuna dair bir görünüm içermekle meşruiyetini korur (Engels, 2003: 164).

Devlet her ne kadar meşruiyetini koruma çabası içinde olsa da, egemen sınıfların çıkarlarına hizmet etmeye yönelik bir aygıt olmaktan kurtulamaz. Bu bağlamda, Poulantzas'a göre, sınıf ilişkileri içerisinde devletin üstlendiği temel fonksiyon, konumunun kendisine verdiği global bir tutunum fonksiyonu ve bu fonksiyonun özgül politik fonksiyon aracılığıyla üst-belirlenen biçimleri söz konusudur (Poulantzas, 2004: 28-29). Bu çerçevede, devletin, egemen sınıfların politik çıkarlarıyla örtüşen ideolojik ya da ekonomik fonksiyonları politik fonksiyonlar meydana getirmektedir. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken temel husus, egemen sınıfların mevcut üniteleri koruma güdüsünden hareketle, politik fonksiyonların devletin bünyesinde şekillenmesidir (Poulantzas, 2014: 54).

Devletin söz konusu meşruiyet sürecinin ve rolünün sınıfsal ekseninde vurgulanmasının temel nedeni, Poulantzas'ın deyişiyle "sınıf ilişkilerinin, iktidar ilişkileri" olmasıdır. Bu birlikteliğin nedeni, birinin diğerinin temeli olmasından değil, toplumsal ilişkilerle sınırlı mecranın homojen yapısından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede devlet iktidarı, çıkarları devlet çıkarlarıyla örtüşen egemen sınıfın, diğer toplumsal sınıflar üzerindeki iktidarı olarak ön plana çıkmaktadır (Poulantzas, 2004: 29-30). O halde Poulantzas, iktidar kavramını "toplumsal bir sınıfın kendi özgül nesnel çıkarlarını gerçekleştirme kapasitesi" (Poulantzas, 2004: 30) olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, iktidar ilişkileri toplumsal sınıflar arasındaki çıkar çatışmasının gerçekleştiği kapsamda yer alır ve bir sınıfın egemenliğinin diğer sınıfa boyun eğdirmesi biçiminde söz konusu olur. Bu boyun eğdirme süreci, devletin, egemen sınıfların çıkarlarıyla örtüşerek ürettiği politik fonksiyonlar çerçevesinde meşruiyet zemininde işlemektedir.

Toplumsal kurumlarla devlet kurumlarının iktidarı yerine, egemen sınıfların çıkarlarını gerçekleştirmek üzere meydana gelen bir iktidar durumu söz konusudur (Marx ve Engels, 2007: 71). Bu çerçevede egemen sınıfların oluşturduğu politik iktidar, devlet yapısı içerisinde ve devleti bir uygulama merkezi biçiminde konumlandırarak, çıkarlarına ulaşmak için ekonomik, politik, askeri, kültürel vs. gibi çeşitli güç merkezleri içerisinde örgütlenir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, egemen sınıfın çıkarlarını gerçekleştirmek için oluşturulan iktidar ilişkilerinin devlet veya güç merkezlerini araçsallaştırmadan, kendi özgül yapıları içerisinde politik bir üstyapı olarak konumlandırılması gerekliliğidir (Poulantzas, 2004: 143).

Devlet aygıtının iktidar ilişkileri bağlamında rolünü net bir biçimde ortaya koyabilmek için, farklı bakış açılarıyla karşılaştırmalı olarak devlete atfedilen misyonun ideolojik ve politik içeriğinin irdelenmesi gereklidir. Bu bağlamda, Hegel, ideal devleti toplumun tüm bileşenleri arasında adil ve etik bir adaptasyon süreci oluşturmuş bir yapı olarak benimserken, Marx, üretim ilişkileri üzerine konumlanan devletin ortak iyiyi temsil etmekten uzak bir tavır sergilediğini ve sınıfsal ilişkilerin

siyasal bir ifadesi olduğunu vurgulamaktadır (Carnoy, 2015: 70). Marksist literatürde iktidar ilişkilerinin sınıfsal antagonizmalar üzerine inşa edilmiş olması, devletin, toplumsal formasyonların ve egemen üretim ilişkilerinin dönüşümüyle şekillendirilmesi, Hegel' in "rasyonel" devlet kavramsallaştırmasını reddetmektedir.

Marx, Hobbes' tan Rousseau' ya kadar aynı tasavvurla ifade edilmiş toplumunun bütünü temsil eden, tikel çıkarlardan uzak bir devlet idealini sınıfsal çelişkiler çerçevesinde reddetmiştir (Miliband, 1983: 61). Bu bağlamda, çelişen sınıfsal çıkarlar çerçevesinde devletin ortak iyiyi temsil eden bir konumda yer alması mümkün olmamakla birlikte, bu durum ancak, egemen sınıfın çıkarlarını temsil eden bir yapının kapitalist üretim ilişkileri bağlamında hegemonik bir yapı içerisinde rıza üretmesiyle gerçekleştirilebilir (Miliband, 1983: 61). Devleti, egemen sınıfın hegemonyasını pekiştirerek ve yoğunlaştırarak yeniden üretim sürecinin devamını sağlayan bir role sahip olmakla nitelendiren Poulantzas, Weber' in kurumsalcı ve işlevselci analizine mesafe koyar ve sınıf ilişkilerinin kaynağını hiyerarşik iktidar ilişkilerinden soyutlayarak, kurumların iktidar sahibi olmadıklarını ve iktidar ilişkilerinin, sınıf ilişkilerinin yoğunlaşmasından kaynaklandığı ileri sürer (Carnoy, 2015: 141).

Devletin, egemen sınıfın hegemonyasını pekiştirdiği bir süreçte, toplum nezdinde hala ortak iyiyi temsil eden meşru bir unsur olarak kabul edilebilmesi nasıl sağlanmaktadır? Marx'ın erken dönem çalışmalarından ve Weber'in bürokrasi yaklaşımından etkilenen Offe, devletin, kapitalist bir devlet olarak işleyebilmesini, doğasını gizleyen sembollere ve iktidar kaynaklarına borçlu olduğunu vurgular ve Poulantzas'ın da aynı fikri desteklemesiyle birlikte, Offe'ye göre, kapitalist devletin devam edebilmesi, kapitalist bir devlet olduğunu inkarla ya da tüm topluma eşit yaklaşan bir devlet görünümüyle mümkündür (Carnoy, 2015: 170). Bununla birlikte Offe, sermaye ile devlet arasındaki bağımlılığın analogik yapısına vurgu yaparak, ideal kapitalist devletin alt üretim mekanizmalarıyla gerçekleşen karşılıklı tamamlayıcılık ilişkisinin aksine bu analogik ilişkiyi gizleyen kapitalist ve tikel çıkarların karşısında denetleyici ve vesayetçi bir görünüm arz etmesi gerekliliğini vurgular (Offe, 1993: 108).

Kentsel toplumsal hareketlerin çoğulcu ve sınıfsal bileşenlerinin devrimci potansiyeli, iktidarın mekanda yarattığı hegemonik atmosfere yönelik önemli bir tehdit içermesi nedeniyle, iktidarı, rıza üretme atölyelerinde toplumsal hareketleri apolitik bir orta sınıf refleksine dönüştürme çabasına itmektedir. Laclau' ya göre, iktidar ilişkileri toplumdaki söylemsel mücadeleyle ilişkilendirilir. Bu bağlamda, toplumsal tikelliklerle evrensel arasında kurulacak bir söylemsel indirgeme yaklaşımı, hegemonik bir atmosfer oluşturarak, farklı olan tüm tikellikleri aynı olarak algılatma tahakkümünü meydana getirir (Laclau&Mouffe, 2008: 220). "Hegemonik evrensellik" olarak nitelendirilen bu süreç, toplum üzerinde farklı olan tüm unsurları aynılaştırma çabası güderek, hegemonyanın tüm toplum üzerine inşa edilebilmesi için gerekli zemini oluşturmaktadır. Laclau' ya göre, bu süreç sonucunda oluşan siyasal ilişkiler ve bunun ürünü olan siyasal kimlikler, hegemonik ilişkiler ağı içerisinde tümelekleme çabası içerisinde, anlamsız söylemler bütünü meydana getirecektir (Kükürt, 2014:47). Bu bağlamda söylem, siyasal ilişkiler ve kimliklerin üst belirlenmiş bir biçimi olarak, simgesel bir hegemonik ağ oluşturur. İktidarın söylemsel bir süreci yönetmesi, tüm farklı grupların aynı simgesel yanılığında erimesi anlamına gelir. Bu süreçte mücadele, farklı grupların herhangi bir söylemsel yanılığının altında yok olmayıp, farklılıklarını belirginleştirip, hegemonyaya karşı ortak bir tavır sergilemektir (Laclau&Mouffe, 2008: 176-177).

1.2. İktidar ve Hegemonya İlişkisi

Kapitalist üretim ilişkilerinin devamlılığının sağlanmasına yönelik egemen sınıfların kurguladığı hegemonik ve ideolojik atmosferin rıza üretme ekseninde gerçekleştirdiği kentsel mekanda zuhur eden uygulamalar, toplumsal hareketlerin çözümlenmesinde irdelenmeye değer ilişkilerdir. İktidarın mekanı metalaştırmasına yönelik hegemonik uygulamaları sonucu oluşturulan tahakkümün farkına varılması sonucunda gerçekleşebilecek karşı hegemonik bir kıvılcım, devrimci bir potansiyele sahip sınıfsal unsurların tüm kültürel ve sosyal farklılıklarına rağmen, çoğulcu bir anlayışla bir araya gelebilmelerine neden olmaktadır.

Sınıfsal antagonizmaların ve buna bağlı olarak gelişen iktidar ilişkilerinin temelinde yer alan hegemonya kavramı, kapitalist üretim ilişkileri içerisinde egemen sınıfın hükmetme arzusunun (zorunluluğunu) rıza ilişkileri çerçevesinde gerçekleşmesine imkan tanıyan üstyapısal bir unsurdur. Hegemonya kavramını üstyapısal bir unsur olarak tanımlayan Gramsci, sivil toplum ve politik toplumu birbirinden ayırarak, hegemonyanın sivil topluma karşılık geldiğini ve politikanın özgüllüğüne dikkat çeker. Bu bağlamda hegemonyanın, zora ve tahakküme dayalı politik toplumdan ziyade, sivil toplum içerisinde ideolojik bir biçimde gerçekleştiğini vurgular (Dural, 2012: 313-314).

Her ne kadar kutuplaşmış bir yapıda algılandığında da, rıza ve tahakküm aslında bir arada yer alırlar. Kapitalist üretim ilişkileri içerisinde iktidar, hegemonyayı zora dayalı politikalarında bir örtü olarak kullanırken, gerektiğinde hegemonyanın ya da rıza üretme sürecinin devamlılığını sağlamak için yeniden zora dayalı unsurları işleme sokabilmektedir. Bu çerçevede, iktidara yönelik oluşabilecek toplumsal hareketlerin devrimci potansiyeline karşı hukuki normlara dayalı olarak bir tahakküm süreci oluşturulabilmektedir (Dural, 2012: 314). Gramsci, sivil toplumun gelişmişliğiyle hegemonya sürecinin gelişimi arasında pozitif bir ilişki kurarken, doğu toplumlarında sivil toplumdan ziyade politik toplumun gelişmişliği devrimlere neden olurken, batı toplumlarında sivil toplumun gelişmişliği zora dayalı tahakkümü gizlemiş ve direnişin absorbe edilmesine neden olduğu için devrim süreci gerçekleşmemiştir (Dural, 2012: 315). Bu bağlamda, sivil toplumun sınıfsal açıdan politize olarak bir araya gelme ihtimalleri, söz konusu tahakkümün farkındalığını artırmakla birlikte, karşı hegemonik bir toplumsal hareketi mobilize edebilmektedir.

Ancak, iktidarın hegemonik ilişkilerinin devletin üstyapısal rolüyle gizlenmesi, toplumsal hareketlerin oluşumunda bir gecikme ya da sapmaya neden olabilmektedir. Gramsci, hegemonyayı üstyapısal bir bazda ideolojik olarak değerlendirse de Marx' ın da vurguladığı üzere yapının (üretim süreci), üstyapıyı belirlediği sürecini benimsemiştir. Bu bağlamda Gramsci hegemonya sürecinin fabrikalarda üretim ilişkilerinin değişimiyle yoğurulduğuna dikkat çeker. Bununla birlikte, Gramsci bu süreci tek yönlü olarak ele almak yerine, yapı ve üstyapının birbirlerini karşılıklı olarak etkilediğini vurgular. Bu çerçevede, egemen sınıfın, toplumun bütününe kültürel ve ekonomik bazda yeniden üretmek devleti eğitici bir role sürükler. Bu süreç, devletin yalnızca bir hükümet örgütü olmadığını, egemen sınıfın kurduğu hegemonik atmosfere bağlı olarak sivil toplumun kendisi de olabileceğini somutlaştırır (Dural, 2012: 316).

Gramsci, sınıfsal ilişkiler gerekli zemin oluştuğunda tarihsel bir blok haline gelebilirken, ve egemen sınıfın diğer sınıflar üzerinde kuracağı hegemonya sürecinin, üstyapısal çelişkiler nedeniyle zamanla sınıfsal antagonizmaların artmasına ve hegemonik sürecin el değiştirmesine de neden olabileceğini vurgular (Dural, 2012: 317). Gramsci' ye göre, egemen sınıfın yönetme becerisini yitirmesi ve zora dayalı bir süreci dayatması, toplumun büyük bir bölümünü baskılayan hegemonya sürecinin işlemediğini ve yeni bir hegemonik ilişki kurulmadığı sürece sistem krize girmiştir. Bu bağlamda "hegemonya krizi veya devletin genel krizi" meydana gelmiştir. Gramsci, hegemonya krizinin oluşumu sonucunda bir mevzi savaşının oluşacağını ifade eder ve bu sürecinin dört önemli ögesine vurgu yapar. Bu ögelerden ilki dünya sosyalist düzeni kurulmadan her tekil ülkenin sosyalizmi belli bir siyasal bağlamda nasıl örgütleyeceği meselesidir. İkinci öge, işçi sınıfının örgütlenerek bir kültür oluşturmaya ve bu sayede devlete yönelik bir karşı hegemonya kurmasıdır. Bu yapı, eski üstyapıyı kuşatıp burjuva hegemonyasıyla bir ödeşme sürecini gerçekleştirecektir. Üçüncü öge mevzi savaş sırasında işçi sınıfına dair bir bilinç oluşturma sürecidir. Son öge olarak eyleme dökme süreci işlemeye başlar. Burada işçi sınıfının bilinçlenmesi ve kendi organik aydınlarını oluşturmasıyla proleter hegemonik süreç işlemeye başlar (Carnoy, 2015: 109-112).

Hegemonyanın işlevselliği, rıza-zor diyalektiğinin toplumsal unsurları sınıfsal ya da mekânsal açıdan bir farkındalık oluşturmaması ve farklılıkları standardize etmesinde belirginleşir. Bu bağlamda Poulantzas, diyalektik materyalizmin kendine özgü bir sorunsalı olan hegemonya kavramını, altyapı/üstyapı ilişkisi içerisinde, belirli bir formasyondaki devlet alanına ilişkin olduğunu vurgular. Kapitalist üretim ilişkileri içerisinde yer alan hegemonya kavramının işlevselliği, dar bir tahakküm süreci oluşturmaktan ziyade, egemen sınıfın ideologları tarafından oluşturulan dünya görüşünü koşullu rıza üretme aracılığıyla, topluma kabullendirme üzerine kuruludur. Eşitlik ve özgürlük gibi normatif

değerlere sahip olan modern devletin temel işlevi, üretim ilişkilerinin bir parçası olmaktan ziyade, birer yurttaş olarak betimlediği sivil toplumu parçalayıp muhafaza ederek, politik bakımdan kontrol altına alır (Poulantzas, 2013: 131). Toplumun genel çıkarını sözde temsil eden modern devlet, rıza üretme atölyelerinde, egemen sınıfın ideologları tarafından üretilen politik çıkarların evrenselleştirilmiş bir formunu sivil topluma empoze eder.

Hegemonya kavramının bu süreçteki gerekliliği, modern devletin egemen sınıfın çıkarlarını ve kentsel mekana yönelik mülksüzleştirme ve metalaştırma eğilimini aleni olarak tasdik edememesinden kaynaklanır. Modern devletin hegemonik evrensellik işlevi her ne kadar sermayenin çıkarlarıyla uyum gösterse de, ezilen ve güvencesizleştirilen sınıfların çıkarlarına ilişkin bir güvenceyi içermek zorundadır (Poulantzas, 2013: 137, Harvey, 2012: 330). Kentsel mekana yönelik hegemonik müdahalelerin farkındalığı toplumun farklı unsurlarının kente hak talebi ekseninde birleşmelerine ve sınıfsal açıdan bilinçlenerek devrimci bir potansiyeli içeren toplumsal mücadelelere dönüşmelerine sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda, iktidar ve hegemonya ilişkilerinin kentsel mekanın metalaştırılmasına ve mülksüzleştirilmesine yönelik yansımalarının kente hak talebi ekseninde nasıl karşılık bulunduğu ve kentsel toplumsal hareketlerin oluşumuna nasıl bir zemin hazırladığı dikkate değerdir.

2. İktidar ve Hegemonya İlişkilerinin Kentsel Mekânda Yansımaları

Kuramsal açıdan ele almaya çalıştığımız iktidar ve hegemonya ilişkileri, egemen sınıfların kentsel mekanı metalaştırmaya ve mülksüzleştirmeye yönelik müdahalelerinin ideolojik ve sınıfsal açıdan yorumlanması ve bir araya gelen toplumsal unsurların karşı hegemonik bir hareketin ivmelenmesine zemin hazırlayan nedenlerin anlaşılması açısından teorik bir çerçeve oluşturabilir. Bu ihtimal dahilinde, küresel ölçekte meydana gelen kentsel toplumsal hareketlerin motivasyonuna dair bazı ipuçları arayışında olacağız.

Kapitalizmin günümüz formunda mekansal üretim ilişkilerine bağlı olarak geliştirdiği "metalaştırma" ve "mülksüzleştirme" süreci doğru okunabildiği ölçüde toplumsal dışavurumlara zemin hazırlayan koşullar daha net anlaşılabilir. Kentsel mekan, çelişen çıkarların en önemli çatışma alanlarından birini temsil etmekle birlikte, sadece çatışma sürecinin yaşandığı bir sahne olmaktan öte, çatışma sürecinin konusu haline gelmiştir. Bu çatışmaların odağında yer alan toplumsal güçler, çıkar mücadelesi sürecinde bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde mekanı (yeniden) üretir ve dönüştürürler. Mekanı denetleme süreci, bir iktidar mücadelesini gerektirmekle birlikte, toplumsal güçler arasında yaşanacak iktidar mücadelesi, mekan üzerinde bir denetim kurulma sürecini elzem hale getirir. Kentsel mekana yönelik bu iktidar mücadelesi, toplumsal sınıflar, sermaye birikim süreci ve devlet olmak üzere üçlü bir yapı üzerinden okunabilir (Şengül, 2009:15-16).

Kapitalizmin gelişim süreci dikkate alındığında bugün gelinen nokta, sermaye, kentsel mekanı, üretim, dolaşım ve tüketim ilişkilerinin ötesinde, metalaşmış ve sermaye birikim sürecinin ilerleyebilmesi için hayati öneme sahip bir unsur olarak görmektedir. Sınıfsal çelişkilere de konu olan mekanın yeniden üretim süreci, sermayenin istekleri doğrultusunda ilerleyebilmesi için doğrudan ya da dolaylı bir biçimde devlet müdahalesini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, devlet, çatışan toplumsal sınıfların belli sınırlar dahilinde bir arada tutunumunu sağlayan kurumsal bir çerçeve sunmaktadır (Şengül, 2009:16-17).

Mekanın üretim süreci yeni bir süreç olmamakla birlikte, asıl yeni olan kentsel mekanın toptan ve toplam üretimidir. Bu yeniden üretim süreci, bu süreçten kar sağlayan ve bu süreci kendi denetiminde tutan egemen sınıfların çıkarlarına göre şekillenmektedir. Kısacası, kapitalizm devamlılığını güvence altına alabilmek için, mekanın fethinde, gayrimenkul spekülasyonlarında ve mekanın alım satımında yeni bir teneffüs alanı keşfetmiştir ve artı değer üretiminde ziyade mekana yönelik olarak, bilgi ve karar merkezlerinin kendi çıkarları doğrultusunda yeniden örgütlenmesini hedeflemektedir (Lefebvre, 2015: 147).

Harvey, egemen sınıfların mekan üzerindeki hakimiyetini şu sözlerle vurgular: "Mekan üzerindeki hakimiyetin, günlük hayat içinde ve üzerinde toplumsal iktidar kurmanın temel ve

kapsayıcı bir kaynağı olduğu fikrini, Henri Lefebvre'nin sebatkar sesine borçluyuz" (Harvey, 2015: 255). Lefebvre, kenti, yalnızca işgücünün yeniden üretiminin sağlandığı çevre olarak değil, aynı zamanda kapitalizmin yeniden üretiminin hem öznesi hem de nesnesi olarak tanımlar. Kapitalizmin bekasını sürdürebilmesinin temel dayanağı, üretim sürecinin tüm toplumsal bağlantılarının yeniden üretimi olmakla birlikte, bu sürecin gerçekleşmesi, kapitalizmin mekana yerleşmesi, yeni mekanlar üretmesi ve mekanı yönetmesiyle mümkündür. Tüm yeniden üretim ilişkilerini tutunumu sağlayan unsur toplumsal mekandır. O halde, toplumsal mekanda zuhur eden gündelik hayat, düşmanı olan devlet tarafından denetim altına alınıp maskelenir ve yabancılaşması sağlanır. Bu çerçevede, gündelik hayatın baskılanması ve dönüştürülmesi ancak mekanın el konulup dönüştürülmesiyle mümkün olur (Özbek, 2015:235).

İktidar tarafından mekanın dönüştürülüp yeniden üretilmesi süreci, Harvey tarafından Paris' in mekansal dönüşümü üzerinden betimlenebilir. Buna göre, 1848 Paris'inde atıl biçimde yer alan artı-ışgücü ve artı-sermayenin yol açtığı krizde, ütopyacı burjuvalar ve işsizlerin ayaklanması sonucu bir devrim süreci meydana gelmiştir. Cumhuriyetçi rejim her ne kadar devrimi bastırsa da krizi önleyememesi nedeniyle 1851'de bir darbe girişimi sonucu Louis Napolyon Bonaparte iktidarı elde etmiştir (Marx, 2013: 45-60). Bonaparte'nin iktidarı elde etmesi sonucu gerçekleştirdiği dikkate değer faaliyetlerden biri Paris'in altyapısal dönüşümüdür. Bu dönüşüm için bayındırlık işlerinde Haussmann görevlendirilmiştir. Haussmann çok açık bir biçimde atıl artı-sermaye ve artı-ışgücünün kentleşmeyle üretim analizine dahil edileceğini vurgulamış, emek ve sermayenin büyük emilimini sağlayacak ve finansal sistemin gelişimini sağlayacak bir altyapısal dönüşümün istikrarı sağlayacağını ifade etmiştir. On beş yıl kadar istikrarla sürdürülen altyapısal dönüşüm sürecinde yeni bir yaşam biçimini ifade eden Paris, hızla mobilize olan insan trafiğini absorbe edecek bir biçimde geniş bulvarların yapıldığı, "ışıklar şehri" olarak büyük tüketim ve turizm merkezi haline getirildiği, kahvelerin, moda evlerinin ve büyük mağazaların tüketimi ivmelendirdiği bir kent haline dönüştürülmüştür (Harvey, 2013: 47-50).

Haussmann'ın kentsel gelişim ve yenileme çalışmaları için Paris'in merkezinden tüm işçileri dışlayarak ve Paris varoşlarını yok ederek, yeni sistem için tehdit oluşturan işçi sınıfını ve asi kesimleri merkezden uzaklaştırmıştır (Harvey, 2013: 58). Kentsel dönüşüm sürecinin güncel çelişkilerini belki en iyi ifade eden Engels, burjuvazinin barınma sorununu çözme yönteminin, sorunu her seferinde yeniden ürettiğine işaret etmiştir. Kentsel üretimi bugün gerekli kılan sürecin, gelecekte aynı unsurları yeniden üretmeyi gerekli kılacağını ifade etmiştir (Engels, 1992: 70-71).

Harvey'in "mülksüzleştirme yoluyla birikim" diye adlandırdığı kentleşme süreci, kapitalizmin düşük gelirli insanları yıllarca yaşadıkları ortamdaki soyutlama pahasına, değerli toprağa kamulaştırma yoluyla el koyarak sermaye emilimini gerçekleştirmesinden başka bir şey değildir (Harvey, 2013: 60). Bu bağlamda gündeme gelen emlak spekülasyonu, sanayide oluşan artı değer birikiminin azalması sonucu bir misyon yüklenerek, gayrimenkul spekülasyonu ve inşaat alanında meydana gelen artı değerlerin payının artırılmasına yönelik bir ivmelenme kazanır (Harvey, 2015: 151).

Kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde gerçekleşen emeğin yeniden üretiminin, tüm toplumsal grupların günlük yaşantılarının temelinde yer alan konut, eğitim, sağlık ve ulaşım gibi kolektif tüketim süreçleri ile olan ilişkiselliği, zamanla kolektif tüketim araçlarının kamu yararı ve sosyal haklar bazında nesneleştirilmesiyle, kentsel mekan, iktidarın kolektif tüketim araçlarına yönelik müdahalesinin çelişkisel sonuçlarının ana eksenini temsil eden bir konuma gelir (Özbek, 2015: 234). Bu bağlamda Castells, kentsel toplumsal isyanları, sınıf mücadelesinin sosyo-mekansal açıdan üretim süreci ile iktidar ilişkileri bağlamında irdelenmesi gerektiğini vurgular. Castells gibi Lefebvre de kentsel sorunlar üzerine yoğunlaşmakla birlikte, Castells kentte somutlaşan siyasal eylemlilik hallerini -olanı- incelerken, Lefebvre radikal bir siyasal eylemliliğin nasıl yaratılabileceğini -olması gerekeni- dikkate alır (Gottdiener, 2015: 511).

Castells'e göre, kapitalist üretim ilişkilerinin yeni formunda emeğin yeniden üretiminin mekanda zuhur etmesi, bir başka ifadeyle sınıf mücadelesinin işyerinden -artı değer paylaşımında- sıyrılıp gündelik yaşamın mekanına -işçilerin kendilerini yeniden ürettiği kolektif tüketim araçlarının alanına- sızması, kentsel toplumsal hareketlerin çıkış noktasını anlamaya dair önemli bir ipucudur

(Özbek, 2015: 234, Gottdiener, 2015: 511). Lefebvre, Castells gibi iktidarın kolektif tüketim araçlarına müdahalesini çözümlenmek yerine, kapitalist üretim ilişkilerinin devamlılığını sağlayan mülkiyet ilişkilerinin ve iktidara yönelik devrimci mücadelenin niteliğiyle ilgilenmektedir. Lefebvre'ye göre, kolektif tüketim araçlarına yönelik irdelemeler, yeniden üretim ilişkilerinin eksenini kaydırmakla birlikte, egemen sınıfların hegemonik uygulamalarına dönük direnci olumsuz etkilemektedir. (Gottdiener, 2015: 512-513).

Kapitalist üretim ilişkilerinin yeni formunda, hegemonik açıdan çekici hale gelen kentsel mekanın, meşruiyeti sağlandığı ölçüde toplumsal ilişkilerinin egemen sınıfların lehine gelişmesine olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, Lefebvre, kentin, yalnızca emeğin yeniden üretiminin gerçekleştiği bir alanı ifade etmediğini, kapitalizmin yeniden üretiminin nesnesi ve öznesi konumunda olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kapitalist üretim ilişkilerinin devamlılığı, tüm toplumsal ilişkilerinin yeniden üretimine dayandığı noktada, kapitalizmin mekana yerleşmesi, yeni mekanlar üretmesi ve organize etmesiyle kaçınılmaz olur (Özbek, 2015: 235). Lefebvre'ye göre, kentsel toplumsal hareketler bazında, sınıfsal çelişiklere yönelik mücadelede el koyma süreci mekandan bağımsız düşünülmemekle birlikte sınıfsal mücadeleler bazında mülkiyet ilişkilerine yönelik gerçekleştirilecek radikal etkinliklerin kendine ait bir mekan üretmesi gerekliliği elzemdir. Gündelik hayatın dönüştürülmesi mekanın dönüştürülmesiyle paralel ivmelenmeli ve meta fetişizminin -mekansal dönüşümün yarattığı tahribatın- bir sonucu olarak toplum edilgenleşmektedir. Bu edilgenleşme süreci toplumun gündelik hayatına yabancılaşmasına neden olmakla birlikte, yabancılaşma sorunsalının panzehiri olarak, gündelik yaşama dönük eleştirel tavrın mekansal dönüşümle de ilişkilendirilmesi gerekliliği düşünülebilir (Gottdiener, 2015: 513).

Kentsel ekonominin, kentin toplumsal mekansal tarihiyle ilişkiselliğinin yanında, toplumsal sınıflar arasındaki antagonizmalar, mülksüzleştirme ve güvencesizleştirme yoluyla kentsel mekana dair sınıfsal ayrıştırmalar, kapitalist üretim ilişkilerinin devamlılığının sağlanmasına yönelik gerçekleştirilen hegemonik uygulamalar olarak dikkate alınabilir. Harvey'e göre, talepten bağımsız bir biçimde gerçekleşen konut ve altyapı yatırımlarının kayıt dışı finansman yöntemleriyle artı değer yeniden üretimini sürdürebilir hale getirme çabalarının, egemen sınıfların kamusal olana sahip çıkmakla ve kentsel toplumsal ilişkilerin bu sayede yeniden üretimiyle gerçekleşebildiğini vurgulamakla birlikte, Lefebvre'ci "kente hak" mücadelesini gündeme getirerek antikapitalist bir yaklaşımla hepimizin hakkı olanı geri alma talebini gündeme taşımaktadır (Harvey, 2013: 16-17). Harvey, kente hak talebini, mevcut sisteme eklenerek reformist yöntemlerle elde etmekten değil, uzun süredir sermaye tarafından idare edilen kentsel mekanı, köklü bir değişiklik sermayeye karşı bir mücadele olarak örgütlenmesi gerekliliğinden bahsetmektedir (Harvey, 2013:44).

Kapitalist üretim ilişkilerinin yeni formunda önemli ölçüde ivmelenen finansal sermayenin, kentsel tüketim ve altyapı yatırımlarına yönelik emiliminin sağlandığı bir düzlemde, kentin, sermaye birikiminin kaldırıcısına dönüştürülmesi ve finans balonlarının kent mekanında şişirilmesi, neoliberal hegemonyanın mülksüzleştirme yoluyla birikim sürecinin ivmelenmesi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, az gelişmiş coğrafyalarda kırsal nüfusunun mülksüzleştirilmesi ve kente yönlendirilmesi, kentleşmeyle birlikte kent nüfusunun, kır nüfusunu aşması, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi kamusal hizmetlerin piyasalaştırılması, madencilik teşvik edilmesi ve suyun ticarileştirilmesi gibi doğanın metalaştırılmasına neden olan uygulamalar sermayenin finansallaşması olarak ifade edilen ikinci dalga piyasalaşmanın temel uygulamaları olarak düşünülebilir (Doğan, 2014: 63-65). Üçüncü dalga piyasalaşma süreci, kenti pazarlanabilir bir metaya dönüştürmekle birlikte, sanayiye kentten uzaklaştırarak gettolaştıran ve finans kapitalin yükselmesini sağlayan neoliberal düzenlemelerin artı değer devamlılığını sağlamak pahasına, toplumu temsili mekanlar çerçevesinde gündelik hayatını özgür bir öznellik içerisinde yaşamasına engel olan bir yabancılaşma sürecine mahkum ettiği ifade edilebilir (Kapdan:2016: 59-60, Lefebvre, 1991:33-38).

Neoliberal kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde kentsel mekanın metalaştırılmasına ve emek piyasasının esnekleştirilmesine ve güvencesizleştirilmesine bağlı olarak mülksüzleştirilen ve prekerleştirilen bir kentli kitlenin -kaybedenler kitlesi- otonomi anlayışı içerisinde kendi mekan ve çalışma politikalarını geliştirmesi bağlamında karşı hegemonik bir süreç olarak kentsel direniş

hareketleri elzem hale gelmektedir (Çoban, 2014: 99). Emek piyasasının esnekleştirilmesi ve güvencesizleştirilmesine bağlı olarak tahsilli gençlerin ve zihin emekçilerinin prekarizasyona uğramalarıyla sınıfsal konularının belirginleşmesi, kente hak talebinin sınıf mücadelesinin bir parçası olarak, altyapı yatırımları çerçevesinde kamusal mekanların gasp edilerek ve kentsel dönüşüm süreci içerisinde mülksüzleştirilerek dışlanan tüm kaybedenlerin her ne kadar farklı sosyokültürel kimlikleri ve talepleri ön plana çıksa da, aynı sınıfa ya da sömürülen sınıfa ait olmanın ve yabancılaşmaya maruz kalmanın dayattığı mağduriyeti kendilerinden gasp edilmiş mekanları işgal etme ihtimalini gündeme getirebilir.

Kaçınılmaz olarak gerçekleşecek değişim sürecinin aktörlerinin, kendilerinden gasp edilen kamusal mekan ve sokağı işgal ederek, egemen sınıfları ve hegemonik uygulayıcıları olan iktidarları tehdit etmek ve devirmekle yetinmeyip, yeni bir sistemin temel argümanlarını ortaya koyacağını ifade eden (Hardt, Negri, 2012) Hardt ve Negri'ye göre, küresel kapitalist üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan devrimci isyanlarının temel özelliği çoğulcu bir kimlikle kampaşmaları ve müşeterekler çerçevesinde yatay bir örgütlenmeyle işgal stratejisi benimsemiş olmalarıdır. Her ne kadar Hardt ve Negri bu tip oluşumları sınıfsal bağlamlarından koparıp, bir çokluk olarak nitelendirse de, Lefebvre'ye göre, sadece devrimci insiyatif sahibi gruplar, sosyal sınıflar ve sınıf fraksiyonları kentsel sorunları aşip onlara çözüm getirebilir. Harvey'e göre, kente hak talebi olarak kentteki kamusal mekanları müşeterek bir amaç için sahiplenme sürecinin demokratik katılım esasına bağlı olarak, üretim fazlasının kullanımı üzerinde söz sahibi olabilmek için sınıfsal bir formda antikapitalist mücadeleyle birleşmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Rittesberger Tılıç, 2016: 65). Günümüz küresel isyanlarının altında yatan temel unsur; kamusal kentsel mekanların metalaşma ve özelleşme sürecinin bir gereği olarak kentsel yenileme/kentsel yeniden üretim biçiminde soylulaştırma ve mülksüzleştirme sürecinin finans kapitalin kontrolü ve rantsal çıkarları çerçevesinde şekillenmesi olarak ifade edilebilir (Rittesberger Tılıç, 2016: 69).

SONUÇ

Egemen sınıfların, kapitalizmin sistematik krizlerini aşmak ve genişleme sürecini sürdürülebilir kılmak üzere artı ürünün emilimi için, metaların mekansal üretiminden, mekanın metalaştırılmasına yönelmesi, emeğin yeniden üretiminin sağlanmasına ve sınıfsal antagonizmaların oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede, finans kapital, iktidar eliyle kurulan hegemonik atmosferde, mekansal dönüşüm uygulamalarını mimari ve planlama açısından uygulamaya koyarak, sınıfsal antagonizmaların muğlaklaşmasına ve karmaşıklaşmasına neden olmakla birlikte, kentsel mekanın metalaştırılma süreci sınıf bilincinden yoksun bir biçimde ya da yanlış bir bilinç ekseninde algılanmasına sebebiyet verir. Bu yanlış bilinçlenme sürecinin ötesine geçerek, gündelik yaşam pratiklerine kadar sızan hegemonik atmosferin saflaştırılarak sınıfsal bir düzlemde bir mücadele süreci oluşturabilmek için berrak bir sınıf bilinciyle hareket edilmesi elzemdir.

Bir kentsel toplumsal hareket örneği olarak Paris Komünü'nü ivmelendiren süreç, egemen sınıfların iktidar eliyle bilinçli ve kontrollü olarak mekansal dönüşüm sürecini uygulamaya koymalarıdır. Öyle ki, egemen sınıfların mekansal dönüşüm sürecini, iktidarın kurguladığı hegemonik atmosferin toplumsal gündelik hayatın pratiklerinde kendini hissettirme ve farklı sınıfsal unsurların bir araya gelmelerini engellemek üzere kamusal alanları metalaştırma biçiminde uygulamaya koyması, sınıfsal ayrımların keskinleşmesine ve işçi sınıfının mülksüzleştirilerek ötekileştirilmesine neden olmuştur. Haussmann tarafından gerçekleştirilen mekansal dönüşüm sürecinin iki önemli sonucu bulunmaktadır: Bunlardan ilki, sermayenin kendisini yeniden üretiminin sürdürülebilir hale gelmesi, ikincisi ise, olası kentsel ayaklanmalara yönelik güvenliğin temin edilmesidir. Bu çerçevede inşa edilen geniş bulvarlar, sınıfsal ayrımların keskinleşmesine, olası ayaklanmalara yönelik iktidarın şiddet aygıtlarının kolayca erişimine ve kentin siyasal ölçekte kontrolüne zemin hazırlamıştır.

Paris Komünü hareketi, kapitalist üretim ilişkileri içerisinde, mekanın piyasalaştırılmasına, egemen sınıfların yaşanabilir mekanları ve rantsal geliri sahiplenmesine yönelik olarak, yaşam alanları yabancılaştırılmış ve ötekileştirilmiş işçi sınıfının, sınıf bilinci ekseninde verdiği bir kente hak talebi mücadelesi olarak ifade edilebilir. Sınıfsal antagonizmaların mekansal formunun bir sonucu olarak

doğan Paris Komünü, doğrudan demokrasiyi deneyimleyerek ve hegemonik oluşumları işlevsizleştirerek kentsel bir devrime sebebiyet verdiği ifade edilebilir.

Sınıfsal antagonizmaların işyerinden, işçilerin kendilerini yeniden ürettiği kolektif tüketim araçlarının alanı olan gündelik yaşam pratiklerinin deneyimlendiği mekana doğru genişlemesi, kentsel toplumsal hareketlerin çıkış noktasını temsil ettiği ifade edilebilir. Bu sayede emeğin yeniden üretiminin sağlandığı kentsel mekan, fonksiyonel açıdan yeni roller yüklenerek, kapitalist üretim ilişkilerinin öznesi ve nesnesi konumuna getirilmesiyle birlikte, gündelik yaşam pratiklerine müdahale edilerek oluşturulan hegemonik atmosferin uygulama alanına dönüşür. Bu hegemonik süreç, sınıfsal antagonizmaları belirginleştirmekle birlikte, emek piyasasının esnekleştirilmesine bağlı olarak prekerleşen ve güvencesizleştirilen kitlelerin kamusal alanlara sahip çıkarak, çoğulcu ve politik bir eksende karşı hegemonya geliştirmeleri ve temsili demokrasinin açmazlarının farkındalığıyla doğrudan demokrasiyi deneyimlemeleri, siyasi ve demokratik mekanizmaların işlevsizleştiği bir ortamda, alternatif arayışlar için dikkate değer olduğu düşünülebilir.

KAYNAKLAR

- Carnoy, Martin. (2015) Devlet ve Siyaset Teorisi, Ankara, Dipnot, Yayınları.
- Çoban, Barış. (2014) "Gezi Komünü Deneyimi: Yaşayan Ütopya ya da Komünist İdea", Ed.
- Doğan, Ali Ekber. (2014) "21. Yüzyıl İsyân Hareketlerinin Tarihselliği: Neoliberal Çitleme Dalgası, Müsterekler ve Yeni Kamu Uzamı Çerçevesinde Bir Değerlendirme " Praksis, Sayı 34, s. 57-81.
- Dural, Baran. (2012) "Antonio Gramsci ve Hegemonya", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, Cilt 11, Sayı 39, s. 309-321.
- Engin Abat, Erdem Bulduruç ve Fırat Korkmaz, Bizim Bir Haziranımız: Haziran Ayaklanması Üzerine Notlar, İstanbul: Patika Kitap, 2014, s. 93-114.
- Engels, Friedrich. (1992) Konut Sorunu, Ankara, Sol Yayınları.
- Engels, Friedrich. (2003) Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Ankara, Sol Yayınları.
- Gottdiener, Mark. (2015) "Castells ve Lefebvre'nin Düşüncesinde Kentsel Toplumsal Hareketlerin Yeri", Der. Meral Özbek, Kamusal Alan, İstanbul, Hil Yayın, s. 511-521.
- Hardt, M. , Negri, A. (2012) Duyuru, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, David. (2015) Neoliberalizmin Kısa Tarihi, İstanbul, Sel Yayınları.
- Harvey, David. (2013) Asi Şehirler, İstanbul, Metis Yayınları.
- Harvey, David. (2012) Sermayenin Mekanları, İstanbul, Sel Yayınları.
- Kapdan, Onur. (2016) Kent Öldü, Yaşamın Kent: 2011 İsyânları Işığında Neoliberalizm, Kentsel Dönüşüm ve Otonomi, Ayrıntı Dergi, Sayı13, s. 56-62.
- Kükürt, Remzi Onur. (2014) "Günümüzde İktidar ve Direniş Stratejileri: Gezi Direnişi'nin Demokrasi Deneyimi Üzerine Felsefi Bir Analiz", Düşünme Dergisi, Sayı: 5, s. 40-56.
- Laclau, E. , Mouffe, C. (2008) Hegemonya ve Sosyalist Strateji, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Lefebvre, Henri. (2015) Kentsel Devrim, İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, Henri. (1991) Production of Space, London, Blackwell.
- Marx, Karl. (2013) Louis Bonaparte'mın On Sekiz Brumaire'i, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Marx, Karl. (1999) Ücret, Fiyat ve Kar, Ankara, Sol Yayınları.
- Marx, Karl , Engels, Friedrich. (2007) Komünist Parti Manifestosu, İstanbul, Evrensel Basım Yayın.
- Miliband, R. (1983) "State Power and Class Interests, New Left Review, 138(March-April), pp. 57-68.
- Offe, Claus. (1993) "Structural Problems of the Capitalist State: Class rule and the political system. On the selectiveness of political institutions", The State, pp. 104-111.

Özbek, Meral. (2015) "Giriş: Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık", (Der.) Meral Özbek, Kamusal Alan, İstanbul, Hil Yayın, s. 179-260.

Poulantzas, Nicos. (2014) Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, İstanbul: Epos Yayınları.

Poulantzas, Nicos. (2013) "Devlette Hegemonya İncelemesine Giriş", (Der.) James Martin, Poulantzas Kitabı, Ankara, Dipnot Yayınları, s. 109-169.

Poulantzas, Nicos. (2004) Devlet, İktidar, Sosyalizm, İstanbul, Epos Yayınları.

Rittersberger Tılıç, Helga. (2016) "(Türkiye'de) İşgal: Kamusal Alanların Müştereklere Dönüşümü Deneyimi", Ayrıntı Dergi, Sayı 13, s. 63-73.

Şengül, H. Tarık. (2009) *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, Ankara, İmge Kitabevi.